

Politieke en sociale programma's

<https://hdl.handle.net/1874/234956>

mm 11546

Be. 1895

III 3
45

Politieke en Sociale Programma's.

Bijeenverzameld

DOOR

N. OOSTERBAAN.

Programma's in alphabetische volgorde van :

- De Antirevolutionaire Partij,
(Circulaire Commissie van Advies).
- Den Christelijk-Historischen Kiezersbond.
- De Katholieke Kamerleden.
- De Liberale Unie.
- Den Radicalen Bond.
- De Sociaal Democratische Arbeiderspartij.
- Circulaire Vrijzinnige Kiesverenigingen
- „Vooruitgang.“
- Het Algemeen Nederlandsch Werklieden-
Verbond.
- Den Bond van Nederlandsche Onderwijzers.
Patrimonium.
- Nederl. Roomsche-Kath. Volksbond.
- Den Socialisten-Bond.

UTRECHT,
H. IONIG.
1897.

Politieke en Sociale Programma's.

Bijeenverzameld

DOOR

N. OOSTERBAAN.

Programma's in alphabetische volgorde van :

De Antirevolutionaire Partij,
(Circulaire Commissie van Advies).
Den Christelijk-Historischen Kiezersbond.
De Katholieke Kamerleden.
De Liberale Unie.
Den Radicalen Bond.
De Sociaal Democratische Arbeiderspartij.
Circulaire Vrijzinnige Kiesvereeningen
»Vooruitgang.«
Het Algemeen Nederlandsch Werklieden-
Verbond.
Den Bond van Nederlandsche Onderwijzers.
Patrimonium.
Nederl. Roomsch-Kath. Volksbond.
Den Socialisten-Bond.

UTRECHT,
H. HONIG.
1897.

Stoomdruk van C. SNOEK Wz., Woerden.

De Nederlandsche pers heeft met lofwaardigen ijver en over het algemeen met verblijdende onpartijdigheid de programma's der partijen, die bij de Juni-stembus optreden of daarop invloed oefenen, aan hare lezers voorgelegd. De politiek meelevende kiezers kunnen dus weten, wat de verschillende partijen in 't schild voeren.

Kranten zijn echter bij de overgrootte massa als de vlinders: ze leven slechts enkele dagen. Vandaar dat ik het een niet geheel nutteloos en arbeid oordeelde, de politieke en sociale programma's naar officiële gegevens te verzamelen en afzonderlijk uit te geven.

De saamlezing was me door de welwillendheid van de leidslieden der partijen een aangename taak. Ik zeg hun voor de verstrekte inlichtingen bij dezen hartelijk dank.

Met de aantekeningen moest ik zoo sober mogelijk zijn, om elken schijn van partijdigheid te mijden en het boekske voor alle partijen bruikbaar te maken.

Programma's, meer van locale beteekenis, op te nemen, gedoogde het bestek niet.

Beter kennen is niet zelden beter waardeeren. Leide ook deze poging, ter verbreiding van meerdere bekendheid met de politieke en sociale programma's, tot meerdere wederzijdsche waardeering!

N. OOSTERBAAN.

NAARDEN, 1 Mei '97.

INHOUD.

	Bladz.
I. ANTI-REVOLUTIONAIRE PROGRAMMA'S	4
<i>a.</i> PROGRAM VAN BEGINSELEN.	4
<i>b.</i> PROGRAM VAN ACTIE.	12
(COMMISSIE VAN ADVIES.)	16
II. CHRISTELIJK-HISTORISCHE KIEZERSBOND	18
III. PROGRAM DER KATHOLIEKE KAMERLEDEN.	23
IV. PROGRAMMA'S VAN DE LIBERALE UNIE.	28
I. HERVORMINGSPROGRAMMA.	30
II. PROGRAMMA VAN URGENTIE.	34
V. PROGRAMMA'S VAN DEN RADICALEN BOND.	37
VERKIEZINGSPROGRAM VAN IDEM	41
VI. PROGRAM VAN DE SOCIAAL DEMOCRATISCHE ARBEIDERS- PARTIJ	44
VII. CIRCULAIRE VRIJZINNIGE KIESVEREENIGINGEN „VOORUIT- GANG"	47
VIII. ALGEMEEN NEDERLANDS WERKLIEDEN VERBOND.	50
IX. BOND VAN NEDERLANDSCHE ONDERWIJZERS	55
X. PROGRAM VAN PATRIMONIUM.	56
XI. NEDERLANDSCHE ROOMSCH KATHOLIEKE VOLKSBOND	60
XII. SOCIALISTEN-BOND. BEGINSELENVERKLARING	63

PROGRAMMA'S.

Een program of programma op staatkundig-maatschappelijk terrein is de saamvatting van geformuleerde inzichten of wenschen.

Men kan onderscheiden:

a. Program van Beginselen. Dit omschrijft de *beginselen*, welke de partij op staatkundig-maatschappelijk terrein belijdt en de *toepassing*, welke deze beginselen in de practische staatkunde vragen. Het geeft de theorie en bouwt hieruit de praktijk op. Het is een staatkundige geloofsbelijdenis.

b. Stembusprogram. Het is de meer of minder breed uitgewerkte toelichting op de leuze, waarmee de partij in den verkiezingsstrijd optrekt. Een stembus*leuze* moet een stembus*program* in zich bevatten.

Als stembusprogram of verkiezingsprogram is ook te beschouwen het **Program van Actie**, een naam vooral in anti-revolutionaire kringen gebezigd. Het Program van Actie bedoelt ook grondslag voor de verkiezingen te zijn.

In een stembusprogram, verkiezingsprogram, program van actie, spreekt een partij zich uit, wat ze op een

bepaald oogenblik in 't belang des lands noodzakelijk acht.

De kandidaten der partij behooren met dit program, evenals met het program van beginselen, instemming te betuigen, ten einde »een eenparig optreden der gekozenen in de Kamer mogelijk te maken«. Juist hierin toch moet het resultaat der kiezers-organisatiën voor een goed deel gezien worden. Een huis, dat tegen zich zelf verdeeld is, kan niet bestaan. Dit geldt ook van elke staatkundige partij.

Program van Urgentie. Het is getrokken uit het breedere program en bevat die punten, welke naar het oordeel der partij, het *eerst* aan de orde behooren te komen, die geen uitstel gedoogen. Een extract uit het program van actie of dat van beginselen.

De Sociaal-Democratische Arbeiderspartij heeft haar **Strijdprogram** en het daaruit afgeleide verkiezingsprogram.

Ter verduidelijking diene, dat in 't algemeen de grenzen tusschen deze programma's: Program van Beginselen, Stembusprogram, Program van Actie, Program van Urgentie en Strijdprogram, niet zuiver te trekken zijn.

Waar de Anti-Revolutionairen in het Program van Beginselen hunne beginselen voor het staatkundig-maatschappelijk leven omschreven, doen andere partijen dit in een inleiding op haar program of in andere officiële geschriften.

De benamingen verschillen bij de onderscheidene groepen.

Waar de anti-revolutionaire partij spreekt van Program van Beginselen en Program van Actie heeft de Liberale Unie haar »**Hervormingsprogramma**« met voorafgaande »overwegingen«, en als verkiezingsprogram het Program van Urgentie; de Radicale Bond eenvoudig

zijn »Programma«, met eenige omschrijving van zijn doel in de Statuten en het verkiezingsprogram; de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij haar Strijdprogram met inleiding en Verkiezingsprogram en de Socialisten-Bond (revolutionaire Socialisten) niets anders dan een »**Beginnelsenverklaring**«, omdat deze Bond het terrein der practische staatkunde niet betreedt.

De Roomsche-Katholieken hebben een »Program«, dat en als program van beginselen en als verkiezingsprogram dienst moet doen.

Van alle staatkundige partijen trad de anti-revolutionaire partij het eerst op met een Program. Haar Program van Beginselen dagteekent van 1878. De programma's der andere partijen zijn hoofdzakelijk van de laatste jaren; de verkiezingsprograms voor de a. s. Juni-stembus meerendeels van dit jaar. De anti-revolutionaire partij kwam met haar Program van Actie het laatst.

Dat de onderscheidene partijen hare inzichten en wenschen in een bepaald programma formuleeren is in hooge mate bevorderlijk aan de politieke ontwikkeling des volks. Ze kunnen grondslag voor gemeen overleg in de Kamer zijn. De Regeering zal er mee rekenen, wanneer ze voor de nieuwe Kamer komt met haar:

c. **Regeeringsprogram.** Dit program wijst de taak aan, welke de Regeering zich voorstelt in een bepaalden termijn af te werken. In de troonrede is het op zijn plaats.

I.

Anti-Revolutionaire Programma's.

a. Program van Beginselen.

Dit program dagteekent van 1 Januari 1878. Het Centraal-Comité (hoofdbestuur van den Bond van anti-revolutionaire kiesvereenigingen), waarvan ook toen, gelijk nu, de heer Dr. A. Kuiper voorzitter was, stelde het op. In de Standaard lichtte Dr. Kuiper het in tal van artikelen toe, welke in 1879 uitgegeven werden onder den titel „Ons Program”. In 1880 verscheen een volksuitgave van „Ons Program” een boekdeel van 400 bladzijden.

Voor al door dit Program ontwikkelde de anti-revolutionaire partij ongemeene werkzaamheid en werd, door het machtig organiseerend talent van den voorzitter, de organisatie van jaar tot jaar vervolledigd.

Het anti-revolutionaire Program van Beginselen bestaat uit de volgende 21 artikelen:

Art. 1.

Richting.

De anti-revolutionaire of Christelijk-historische richting vertegenwoordigt, voorzooveel ons land aangaat, den grondtoon van ons volkskarakter, gelijk dit, door Oranje geleid, onder invloed der Hervorming, omstreeks 1572,

zijn stempel ontving; en wenscht dit, overeenkomstig den gewijzigden volkstoestand, in een vorm, die aan de behoeften van onzen tijd voldoet, te ontwikkelen.

Art. 2.

Het Gezag.

Noch in den volkswil noch in de wet, maar alleen in God vindt zij de bron van het souvereine gezag; en verwerpt mitsdien eenerzijds het beginsel van volks-souvereiniteit, terwijl zij anderzijds de souvereiniteit van Oranje eert, als onder de leiding Gods in onze geschiedenis geworteld; door de mannen van 1813 in den Nederlandschen Staat tot ontwikkeling gebracht; en door de grondwet als zoodanig bevestigd.

Art. 3.

De ordinantiën Gods.

Ook op staatkundig terrein belijdt zij de eeuwige beginselen van Gods Woord;

zoo evenwel, dat het staatsgezag noch rechtstreeks noch door de uitspraak van eenige kerk, maar alleen in de consciëntie der overheidspersonen, aan de ordinantiën Gods gebonden zij.

Art. 4.

De Overheid.

De overheid, zoo leert ze, is als dienaressse Gods, in een Christelijke en dus niet-godsdienslooze natie, gehouden tot verheerlijking van Gods naam en behoort diensvolgens:

a. uit bestuur en wetgeving alles te verwijderen, wat den vrijen invloed van het Evangelie op ons volksleven belemmert;

b. zichzelf, als daartoe in volstrekten zin onbevoegd,

te onthouden van elke rechtstreeksche bemoeiing met de godsdienstige ontwikkeling der natie;

c. alle kerkgenootschappen of godsdienstige vereenigingen, en voorts alle burgers, onverschillig welke hunne denkwijze aangaande de eeuwige dingen zij, te behandelen op voet van gelijkheid; en

d. in de consciëntie, voorzoover die het vermoeden van achtbaarheid niet mist, een grens te erkennen voor haar macht.

Art. 5.

Zij belijdt, dat de overheid regeert bij de gratie Gods, en, hieraan hare regeeringsmacht ontleenende, het recht heeft,

den eed te vragen, en,

ter vrijlating van den dag des Heeren, en alzoo mede in 's volks belang, na wijziging der bestaande Zondagswet, zoowel zelve zooveel doenlijk in al haar vertakkingen op dien dag behoort te rusten, als

in haar concessiën aan maatschappijen van vervoer geheel en of gedeeltelijken stilstand van zaken voor dien dag heeft te bedingen.

Art. 6.

Staatsvorm.

Op zichzelf geen enkelen staatsvorm den eenig bruikbaren keurende, erkent zij het aan de grondwet gebonden koningschap, gelijk zich dit ten onzent geleidelijk uit de republiek der vorige eeuw heeft ontwikkeld, als den voor Nederland meest geschikt regeeringsvorm.

Art. 7.

De Grondwet.

De Grondwet, gelijk die in 1848 gewijzigd is, aan-

vaardt zij als uitgangspunt om langs wettigen weg tot een hervorming van onze staatsinstellingen naar eisch der Christelijk-historische beginselen te geraken.

Art. 8.

Volksinvloed.

Zij verlangt daartoe bevestiging van den rechtmatigen volksinvloed, die, krachtens den zedelijken band tusschen kiezers en gekozenen, door de Staten-Generaal, naar eisch van onze historie, op het staatsgezag wordt uitgeoefend.

Art. 9.

Begrootingen.

Het verwerpen van begrootingen, om redenen buiten die begrootingen gelegen, keurt ze, tenzij in zeer buitengewone omstandigheden, als machtsoverschrijding af.

Art. 10.

Centralisatie.

Zij wil dat de gewestelijke en gemeentelijke autonomie, voor zoover deze niet strijdt met de eischen der staatseenheid en de rechten van de enkele personen niet onbeschermd laat, door decentralisatie worde hersteld.

Art. 11.

Staten en Raden.

Opdat de Staten-Generaal in de natie wortelen;
het volk niet slechts in naam vertegenwoordigen; en
in hun saamstelling niet langer een krenking van
het recht der minderheden opleveren;
eischt zij de invoering van een ander kiesstelsel
en, ter voorbereiding daartoe,
verlaging van den census.

Art. 12.

Van de Scholen.

Zij wil dat de staat (voor zoover ontstentenis van veerkracht bij de burgerij hiertoe niet noodzaakt) het beginsel late varen, alsof de overheid geroepen zou zijn om van harentwege onderwijs te doen geven;

voorkome dat de overheidsscholen, voor zoover noodig, tot propaganda van godsdienstige of tegen den godsdienst gekeerde begrippen misbruikt worden; en alzoo ook in zake onderwijs aan alle burgers, onverschillig welke hunne godsdienstige of paedagogische zienswijze zij.

gelijke rechten gunne.

Art. 13.

Justitie.

Van den souverain wil zij, dat door eene onafhankelijke rechtspraak, die onder ieders bereik valle en in verband sta met het zedelijk rechtsbesef der natie, volgens wetten, die op de eeuwige rechtsbeginselen rusten.

1^e beslissing uitga voor alle geschillen van partijen, zoowel van burgerrechtelijken als van administratieven aard;

ten 2^e vonnis kome tegen een iegelijk, die zich vergrijpt aan de gemeene orde der dingen; en

ten 3^e voltrekking van straf aan den gevonniste volge, niet slechts om de maatschappij te beschermen of den overtreder te beteren, maar allereerst tot herstel van de geschonden gerechtigheid.

Desnoods door de doodstraf, waartoe het recht in beginsel aan de overheid toekomt.

Art. 14.

Publieke eerbaarheid.

Op de overheid, zoo oordeelt ze, rust de plicht om te waken voor de publieke eerbaarheid op den weg en in publieke plaatsen;

de gelegenheid tot het gebruik van sterken drank te beperken;

den uitstal te verbieden van onzedelijke boek-, plaat- of prentwerken;

verleiding van minderjarigen tot onzedelijke daden strafbaar te stellen en

met de hoererijs op geenerlei wijze, noch preventief, noch beschermend, en derhalve anders dan werend, in aanraking te treden.

Onder dien verstande echter, dat ze zich bij elken maatregel, die uit deze verplichting voortvloeit, stiptelijk verre houde van wat tot het terrein des huiselijken levens behoort.

Art. 15.

Gezondheidsleer.

In het belang der openbare gezondheid acht ze, dat de overheid te waken heeft tegen vervalsching van levensmiddelen;

tegen verontreiniging van den publieken weg en tegen vergiftiging van den dampkring of het water;

zorg heeft te dragen voor zindelijkheid in haar eigen huishouding;

en een eerbare begrafenis der lijken;

en voorts bij het zich vertoonen van besmettelijke ziekten (behoudens de vrije beschikking van een iegelijk over zijn eigen lichaam en zijn eigen consciëntie) al zulke maatregelen heeft te nemen, als strekken kunnen en

onmisbaar zijn om te voorkomen, dat iemand, onwillens of onwetens, met de smetstof dezer ziekten in eene voor hem gevaarlijke aanraking zou treden.

Art. 16.

Financiën.

Zij wenscht, dat bij het finantiëel beheer van den staat de verhouding tusschen overheid en burgers niet die van verdrag, maar een zedelijk organische zij, en

dat het evenwicht tusschen ontvangsten en uitgaven geregeld worde, niet door drukkende vermeerdering van de lasten der natie noch door bezuiniging op het noodige, maar door beperking van staatsbemoeiing;

en dat voorts ons belastingstelsel hervormd worde in den zin,

dat de ontwikkeling van het volksleven minder schade lijde,

de hooge opbrengst der middelen niet eenige maatstaf;

de druk minder ongelijkmatig zij;

en de kosten van inning afnemen.

Art. 17.

Nationale zelfstandigheid.

Kracht tot handhaving van onze nationale zelfstandigheid zoekt zij in de versterking van het rechtsbesef;

in de bevordering van kennis onzer historie;

in de bevestiging van onze volksvrijheden;

in eene ervaren diplomatie;

en voorts in een wettelijke organisatie van de doode en levende strijdkrachten te land en te water, die, na verbetering van het scheeps- en kazerneleven, met prijsgeving der plaatsvervanging, bovenal kracht zoeke in het moreel van den soldaat.

Art. 18.

Koloniaal bezit.

Voorzooveel het koloniale vraagstuk aanbelangt, belijdt zij, dat de baatzuchtige neiging van onze staatkunde, om de koloniën voor de kas van den staat of van den particulier te exploiteeren, dient plaats te maken voor een staatkunde van zedelijke verplichting;

en diensvolgens in de lijn, herhaaldelijk door anti-revolutionaire staatslieden, wier inzicht op bestudeering der quaestie gegrond was, aangegeven, alle belemmering voor de vrije prediking van het Evangelie dient opgeheven;

bij het lager onderwijs het bijzonder initiatief van het Europeesch bestanddeel aanvankelijk dient gesteund; tegenover het Mahomedanisme het Christelijk karakter der natie niet verloochend;

en zoo de politieke als sociale en oeconomische verhouding in overeenstemming gebracht worde met den eisch der Christelijk-Historische beginselen.

Art. 19.

De Sociale kwestie.

Zij erkent de noodzakelijkheid om ook door middel van onze wetgeving, beter dan thans, er toe mede te werken, dat de verhouding tusschen de verschillende maatschappelijke standen zooveel doenlijk beantwoorde aan de eischen van Gods Woord.

Art. 20.

Staat en Kerk.

Zij verklaart, dat noch voor het rijk in Europa noch voor de Indiën, door de overheid eene staatskerk, van wat vorm of naam ook, mag worden in stand gehouden of ingevoerd;

dat het den staat niet toekomt, zich met de inwendige aangelegenheden der kerkgenootschappen in te laten;

en dat, ter bevordering van een meer dan dusge-
naamde scheiding tusschen staat en kerk, de verplich-
ting, uit art. 168 der grondwet voor de over-
heid voortvloeiende, na uitbetaling aan de rechtheb-
benden van het rechtens verschuldigde, dient te worden
opgeheven.

Art. 21.

Partijbelid.

Dat zij, om deze beginselen ingang te doen vinden,
de zelfstandigheid van hare partij handhaaft:

zich bij geen andere partij laat indeelen;

en slechts dān samenwerking met andere partijen
aanvaardt, indien die door een vooraf wel omschreven
program, met ongekreukt behoud van haar onafhanke-
lijkheid, kan worden verkregen.

Reden, waarom zij bij eerste stemming gemeenlijk
met een eigen candidatuur aan de staatkundige ver-
kiezingen deelneemt, en, bij herstemming zich voorbe-
houdt te handelen naar omstandigheden.

b. Program van Actie.

Vastgesteld door de Deputaten vergadering van 29 April.

De Antirevolutionaire Partij, op den 29sten April 1897
in vaste Deputatenvergadering saamgekomen, besluit:

1°. dat harerzijds aan het werk der verkiezing voor
de keuzen van Juni aanstaande dit navolgende **Program
van Actie** ten grondslag zal worden gelegd:

I. In zake de SOCIALE QUAESTIE.

A. Voor Arbeid en Landbouw beide:

1. Ministerie van Arbeid en Landbouw (met Handel en Nijverheid).

B. Voor wat den Arbeid aangaat:

1. Verplichte pensioenregeling voor loontrekkende personen met aanvankelijke ondersteuning uit 's Rijks schatkist.
2. Regeling van het Arbeidscontract.
- 2bis. Verzekering van Zondagsrust.
3. Maatregelen ter verbetering van den woningtoestand.
4. Wet regelende de onteigening in het belang der Gemeenten ten behoeve harer bevolking.
5. Uitbreiding en wijziging van het tarief van invoerrechten op bewerkte artikelen.

C. Voor wat den Landbouw aangaat:

1. Oprichting van Kamers van Landbouw, alsmede van een Raad van Landbouw, door de landbouwers zelve gekozen.
2. Nadere regeling van het Pachtcontract.
3. Afschaffing van den accijns op het Geslacht.
4. Tijdelijke tegemoetkoming aan den graanbouw door premieverleening in verband met heffing van invoerrechten.

II. In zake ONDERWIJS.

A. Lager Onderwijs:

1. Verhooging van de Rijksuitkeering aan Gemeentebesturen en Schoolbesturen.
2. Regeling van Jaarwedden en Pensioenen.
3. Examen-Commissiën van Overheidswege, onderscheiden naar de opvoedkundige beginselen, waarvan de onderscheidene groepen van scholen uitgaan.

4. Losmaking van het Vaccine-vraagstuk van de school.
5. Bevordering van het Ambachtsonderwijs in verband met de invoering van het leerlingenstelsel.

B. Middelbaar Onderwijs:

1. Herziening van de wet op het Middelbaar Onderwijs, o. m. leidende tot:
 - a. Gelijktelling van de diploma's der Overheids- en der Vrije Scholen.
 - b. Rijksuitkeering aan de Vrije Scholen op voet van die aan Gemeentescholen.

C. Hooger Onderwijs:

1. Afschaffing van het privilegie, toegekend aan de diploma's der Overheidsscholen.
2. Rijksuitkeering aan de Vrije Gymnasia op den voet van die aan de Gemeente-Gymnasia.

III. In zake JUSTITIE.

1. Herstel van het recht der Overheid om den moordenaar aan het leven te straffen.
2. Opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap.
3. Bescherming van het verwaarloosde kind.
- 3bis.* Verbod tegen het houden van openbare huizen van ontucht.
- 3ter.* Strafbepaling op de openbare aanbeveling van het gebruik der neo-malthusiaansche middelen.
- 3quater.* Tegengaan van de vergiftiging der bevolking door den sterken drank.
4. Herziening van de militaire rechtsbedeeling.

5. Nadere voorziening tegen de vervalsching van waren en oneerlijke concurrentie.

IV. In zake DE KOLONIËN.

1. Onttrekking van de inlandsche Christenen aan het Mohammedaansche recht.
2. Bevordering van de Kerstening van Indië:
 - a. door het beschikbaarstellen van vaste uitkeering aan de Bijzondere Scholen,
 - b. en door het steunen van de Medische Zending.
3. Tegengaan van de vergiftiging der bevolking door den Opium.

V. In zake de DEFENSIE.

1. Bezuiniging op het beheer.
2. Organisatie bij de wet van onze levende strijdkrachten, overeenkomstig art. 17 van ons Program van Beginselen; en in afwachting hiervan voorziening in de behoefte aan bezettingstroepen.
3. Voortgaande verbetering van het kazerne- en scheepsleven.

2°. dat zij in alle districten, waarin zij georganiseerd is, bij de verkiezing en bij de eerste stemming met een eigen kandidaat zal optreden.

3°. dat te candideeren zijn zoodanige kandidaten, als voor het lidmaatschap der Kamer geschikt worden geoordeeld, en die behalve van hunne algeheele instemming met het Program van Beginselen ook van hunne instemming met het Program van Actie voldoende zullen hebben doen blijken, om een eenparig optreden der gekozenen in de Kamer mogelijk te maken.

4°. dat bijaldien iemand, die voor candidatuur in aanmerking komt, tegen het *Program van Actie* op eenig punt bedenkingen heeft, de Kiesvereëning hem om *schriftelijke* verklaring van zijn gevoelen op dit punt zal verzoeken, en deze verklaring tijdig openbaar zal maken.

5°. dat, voor zoover aan het sub 3 en 4 genoemde voldaan is, noch het gebeurde bij de stembus van 1894, noch ook min gewenschte persoonlijke verhouding, beletsel is te achten tegen iemands candidatuur.

en 6°. dat bij herstemming in den regel diegene der beide candidaten zal te steunen zijn, die ons *Program van Actie* het meest in het gevele komt.

Commissie van advies.

De ondergeteekenden, allen instemmende met het program van beginselen der anti-revolutionaire partij;

saamgekomen ter bespreking van den tegenwoordigen toestand der anti-revolutionaire partij;

van oordeel, dat, ter verdediging van de in dat program neergelegde beginselen, eenparige samenwerking noodig is van alle anti-revolutionairen in den lande;

dat zulke samenwerking voorafgaande, openlijke, vriendschappelijke doch rondborstige bespreking eischt en onderstelt;

dat echter in de laatste jaren zoodanige bespreking bemoeielijkt en schier onmogelijk is geworden:

dat dientengevolge vele anti-revolutionairen in de tegenwoordige leiding der partij geen voldoende waarborg vinden, dat de in voormeld program neergelegde beginselen behoorlijk zullen worden gehandhaafd en toegepast

hebben zich geconstitueerd als eene voortdurende Commissie van Advies, ten einde die anti-revolutionairen, welke met hen bovenstaand oordeel onderschrijven, wanneer zij met het oog op de aanstaande verkiezingen zulks verlangen, te dienen van raad; hen, indien zulks noodig mocht blijken, te steunen bij het oprichten van eigen kiesvereeningen of het stellen en doen slagen van eigen candidaten; en de gelegenheid open te stellen tot overleg zoowel met geestverwanten, die in bedoelde bezwaren niet deelen, als met andere partijen.

Te dien einde hebben zij uit hun midden gekozen eene *Commissie van Uitvoering*, bestaande uit de H. H.:

Mr. B. J. L. baron De Geer van Jutphaas,

B. J. Gerretson Jr.,

J. C. Heesterman,

Jhr. Mr. J. H. J. Quarles van Ufford, en

Mr. R. van Veen,

welke heeren zich bereid hebben verklaard om op vaste vooraf gepubliceerde tijdstippen; en wel voorloopig op den laatsten Maandag van elke maand, te *Utrecht* te vergaderen, ten einde in samenwerking met ondergeteekenden, en in overleg met de geestverwante leden der Staten-Generaal, die zich bereid hebben verklaard hen in dezen bij te staan, mondeling zoowel als schriftelijk raad en ondersteuning te verschaffen.

(November 1896.)

II

Christelijk-Historische Kiezersbond.

Deze Kiezersbond, in 't begin dezes jaars opgericht, is gevestigd te *Utrecht*, Art. 1 en 2 van het Reglement luiden:

Artikel 1.

De Christelijk-Historische Kiezersbond stelt zich ten doel, de keuze te bevorderen van leden der Tweede Kamer, der Provinciale Staten en der Gemeenteraden, van wie hij verwachten mag, dat zij zijne beginselen zijn toegedaan, behoudens het bepaalde in Art. 14. Ook wil hij trachten, door de pers, het verspreiden van geschriften, het levend woord en alle andere geoorloofde middelen, de kennis van zijne beginselen te verspreiden, en het aantal voorstanders er van te vermeerderen.

Art. 2.

Niemand kan lid worden van den Bond, die niet behoort tot een protestantsch kerkgenootschap.

Het Hoofdbestuur is aldus samengesteld:

Prof. Dr. E. H. van Leeuwen te Utrecht, *1e Voorzitter*.

Dr. J. Th. de Visser te Amsterdam, *2de Voorzitter*.

C. M. J. Muller Massis te Amsterdam, *1e Secretaris*.

Prof. Dr. P. J. Muller te Haarlem, *2de Secretaris*.

F. Labouchere te Doorn, *Penningmeester*.

A. A. Bredius te Amsterdam,	}	Leden.
Dr. A. W. Bronsveld te Utrecht.		
W. J. J. Koole te Middelburg.		
N. J. A. C. Swellengrebel te Deventer.		

De beginselen van den Bond zijn omschreven in de volgende negen artikelen.

I.

Ofschoon wij van God geen stelsel van staatkunde ontvangen hebben en evenmin eene oplossing van vraagstukken, die een speciaal onderzoek vereischen, zoo erkennen wij toch, dat in het Evangelie van Jezus Christus *beginselen* liggen opgesloten, die behooren geëerbiedigd te worden op elk levensgebied, dus ook waar sprake is van de verhouding tusschen overheid en onderdanen, tusschen moederland en koloniën, tusschen patroons en werklieden.

Op dien grond erkennen wij onze Overheid als eene macht van God over ons gesteld, en dulden wij geene verkorting van gewetensvrijheid.

II.

Terwijl wij onze constitutioneele vrijheden en regeering willen handhaven, gevoelen wij ons innig verknocht aan aan het *Stamhuis van Oranje*, waarmede wij door gemeenschap van geloof, door saàmgedragen leed en saàmgenoten zegen onafscheidelijk verbonden zijn.

III.

Wij steunen niet wat leiden kan tot *scheiding van staat en godsdienst*; tot verkrachting van rechten op wettige wijze door kerkgenootschappen verkregen; tot het verdringen van de Ned. Herv. Kerk van de plaats, welke zij inneemt in ons openbare leven; tot het

uitwisschen van hetgeen ons kenmerkt als eene protestantsche natie. Wij zijn tegen het herstel der Nederl. Legatie bij den pauselijken stoel, en tegen het behoud van den nuntius bij ons Hof, dewijl deze alleen specifiek-roomsche belangen behartigt en geen wereldlijk vorst meer vertegenwoordigt.

IV.

In de moeilijke en ingewikkelde omstandigheden, waarin de *maatschappij* verkeert, worde niet allereerst aan den Staat opgedragen om in alles helpend en oppermachtig op te treden.

Het eigen initiatief worde aangemoedigd, opdat het aantal hulpbehoevenden niet voortdurend grooter, maar dit, zoowel door spaarzaamheid, vlijt en matigheid, als door het sluiten van verzekeringen tegen ziekte en ouderdom steeds kleiner worde. Wel zij het streven van den staat daarheen gericht, dat de *Zondagswet* algemeen geëerbiedigd, dronkenschap en ontucht beteugeld worden, terwijl verder de Staat heeft te waken voor de veiligheid van het leven der werklieden in fabrieken enz.; tegen den fabrieksarbeid van vrouwen, die jonge kinderen te verzorgen hebben, tegen overmatigen arbeid vooral van kinderen. Hij *bevordere* daarbij alle pogingen om kranken, tot arbeid ongeschikt gewordenen, en ouden van dagen te vrijwaren tegen gebrek.

V.

Armenzorg blijve een zaak van Kerkgenootschappen en particulieren. Die taak over te dragen aan den Staat, of dezen in de uitoefening der liefdadigheid te laten ingrijpen, achten wij voorloopig onnoodig en bedenkelijk.

VI.

Wat het *Onderwijs* betreft: het zij en blijve het

streven, voor onze kinderen scholen te verkrijgen of te behouden, waar, bij degelijk maatschappelijk onderwijs, alles is doortrokken van den geest des evangelies, en 's lands historie niet verminkt, maar onvervalscht wordt voorgesteld. Vooral worde gelet op het zedelijk en godsdienstig gehalte der onderwijzers. Ook worde niet vergeten, dat het zwaartepunt der opvoeding niet moet liggen in de school, maar in het huisgezin.

De wetten op het middelbaar en hooger onderwijs vereischen herziening.

VII.

Het besef dat het bezit aan een volk van *Kolonien* dure verplichtingen oplegt, worde meer en meer openbaar. De Regeering verloochene in onze Indiën het christelijk karakter der natie niet, maar bevordere de Zending met wijsheid en beslistheid; verbeter de rechtstoestand der inlandsche Christenen; trachte, door opwekking van veerkracht en arbeidzaamheid, den inlander in vrijen arbeid te doen deelen in het partij-trekken van de vele bronnen van welvaart, die onder zijn bereik liggen. Ook zie de Regeering toe, dat de eene Christelijke Zendingsarbeid niet verstorend ingrijpe op het terrein van den ander.

Het onderwijs, van regeeringswege aan inlanders gegeven, zij niet op Europeesche leest geschoeid, en trachte niet de *goede* scholen der Zendelingen te verdringen.

VIII.

Onze *weerbaarheid* mag, bij betrachtning van zeer noodige zuinigheid, niet worden verzwakt. *Persoonlijke* dienstplicht is een eisch van billijkheid en in het belang van leger en vloot. De Regeering steune alles wat bij

onze legermacht in Vaderland en Koloniën de zedelijkheid bevordert.

IX.

Landbouw, handel en binnenlandsche nijverheid hebben aanspraak op de zorg en den steun der Regeering, van welke verwacht mag worden, dat zij trachten zal alles weg te nemen, wat deze bronnen van bestaan drukt.

III.

Program der Katholieke leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,

vastgesteld 20 October 1896.

PROGRAM.

I. Sociale Vragen.⁽¹⁾

Voor de Katholieke leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is de Encycieliek *Rerum Novarum* op dit stuk de grondwet.

Met haar verwerpen zij het Socialisme als waanzinnig, onrechtvaardig en leidende tot vernietiging van alle recht, alle vrijheid en alle orde.

De sociale vragen zijn in de eerste plaats zedelijke vragen en alleen in den geest van het Christendom kunnen zij tot eene goede oplossing worden gebracht.

Godsdienst, huisgezin en eigendom zijn de van God gewilde grondslagen der maatschappij.

Voornamelijk in den nood dezer tijden moet de Staat zijn macht op dit gebied doen gelden, altijd met eerbiediging van de natuurlijke rechten van persoon en huisgezin.

¹⁾ De Encycieliek over het Arbeidersvraagstuk 1891, uitgegeven te Amsterdam. — C. L. Langenhuijsen.

De Wetgever heeft dus o. m. zijn aandacht te wijden aan de volgende punten :

Zondagsrust ;

Zedelijke en stoffelijke verheffing van den ambachts-stand, voornamelijk met betrekking tot de leerlingen ;

Het vraagstuk der arbeiderswoningen ;

Verbod of beperking van den arbeid voor vrouwen en kinderen voor zooveel mogelijk en naar den aard der werkzaamheden en verbod van dien arbeid in fabrieken en werkplaatsen voor vrouwen met de zorg voor eigen kinderen belast ;

Bestrijding van overmatigen arbeid ook voor mannen ;
Regeling der uitbetaling van loon :

Verzekering tegen ziekte, ongevallen, invaliditeit en ouderdom.

Terwijl het recht van den arbeider op een pensioen van Staatswege als zoodanig beslist wordt ontkend, wordt even beslist erkend, dat de Staat ertoe behoort mede te werken, dat het lot van den invaliden en den ouden werkman niet aan de openbare weldadigheid zij overgelaten. Dit brengt zijne roeping mede : „uit het samenstel en uit het bestier van den Staat moet de welvaart van de gemeenschap en van de enkele personen opbloeien”. Enc. *Rerum Novarum*.

Verbetering van de Armenwet met behoud van het thans gehuldigd beginsel : „de ondersteuning der armen wordt... in hoofdzaak... „ overgelaten aan de kerkelijke en bizondere instellingen van weldadigheid”.

II. Onderwijs.

Hoofdbeginsel blijft ; onderwijs als wezenlijk deel der opvoeding is plicht en recht der ouders.

Er behoort naar gestreefd te worden de bijzondere school regel te doen zijn.

De rechtsgelijkheid door de pacificatie van 1889 erkend en gevestigd moet over het geheele gebied van het onderwijs, ook over dat van Hooger en Middelbaar Onderwijs worden uitgebreid.

Getuigschriften van bekwaamheid afgegeven door bijzondere gymnasia verleen en dezelfde rechten en bevoegdheden als die afgegeven door openbare instellingen van dien aard.

„mits de eischen voor het verkrijgen van die getuigschriften gesteld ongeveer overeenstemmen met die van het programma bedoeld in het derde lid van art. 11 der Wet op het Hooger onderwijs,” art. 85bis Wet H. O. Wet van 23 Juli 1885 S. 141,

en een eindexamen zij afgenomen door de leeraren der genoemde gymnasia in tegenwoordigheid van een Inspecteur en van gecommiteerden door de Regeering te benoemen.

Aan erkende Kerkgenootschappen en Vereenigingen tot bevordering van Hooger Onderwijs, die rechtspersoonlijkheid bezitten, moet het recht tot vestiging van leerstoelen aan de Rijksuniversiteiten en aan de gemeentelijke Universiteit van Amsterdam worden verleend.

Aan bijzondere gymnasia en bijzondere scholen voor Middelbaar Onderwijs, die aan zekere bij de Wet te stellen voorwaarden voldoen, moet van Rijkswegen een bijdrage in de kosten van het onderwijs worden verleend.

III. Leger.

Vermindering van financiële en persoonlijke lasten moet richtsnoer en doel blijven.

De vraag moet worden onderzocht of bij den tegenwoordigen stand van zaken een uitgave van meer dan twintig millioen 's jaars voor het leger gewettigd is.

Voor miliciens, die geacht kunnen worden geheel of ten deele kostwinners te zijn, wordt schadeloosstelling verleend.

Naar verheffing van het zedelijk leven bij land-en zeemacht moet worden gestreefd.

IV. Zaken van recht.

Als beginsel sta de uitspraak, dat de Overheid, die uit God is, het recht bezit om te straffen met de straffe des doods.

Rijksopvoedingsgestichten en gevangenissen voor jeugdige misdadigers moeten worden toevertrouwd aan erkende Kerkgenootschappen en daartoe in het leven geroepen liefdadige instellingen behoudens het toezicht van den Staat.

Inzonderheid voor jeugdige beklaagden is kort recht een eisch van zedelijk en stoffelijk belang.

Over het geheel moet naar vereenvoudiging in de rechtspleging worden gestreefd.

Art. 449 van het Wetboek van Strafrecht moet worden afgeschaft en art. 136 B. W. dienovereenkomstig gewijzigd.

De formaliteiten gevorderd bij het sluiten van het burgerlijk huwelijk moeten zoo veel mogelijk worden vereenvoudigd.

Schadeloosstelling kan volgens wettelijke regeling worden toegekend aan hen, die uit preventieve hechtenis zijn ontslagen, zonder dat eene veroordeeling gevolgd is, zoomede aan onschuldig veroordeelden.

Toezicht van overheidswege op levensverzekeringen zieken-begrafenisfondsen.

Verbod van huizen van verkoop met recht van wederinkoop.

V. Belastingen.

Geen verdere uitbreiding of verhooging van 's Rijks directe belastingen.

Afschaffing van het recht van successie in de rechte lijn.

Versterking van 's Rijks middelen, zoo die noodig is, worde verkregen door indirecte heffingen, o. a. door eene belasting op de transactiën ter beurze.

VI. Landbouw en Nijverheid.

De Regeering behoort den Nederl. Landbouw en de Nederl. Nijverheid te steunen en te ontwikkelen door maatregelen van overheidswege te nemen.

Met name behoort zij, waar zij optreedt als werkgeefster en aanbesteedster, op de belangen van den Nederl. arbeid te letten en zich niet dan om gewichtige redenen te wenden tot het buitenland.

Bescherming van landbouw en nijverheid door herziening van ons Ned. tarief van invoerrechten.

Wederinvoering van octrooien

Vermindering van lasten bijzonder drukkende op den landbouw als b. v. door afschaffing van tollën op wegen en vaarten; vermindering van kosten van zegel voor pachtcontracten; vergemakkelijking van den tiendaalkoop.

Wijziging der grondbelasting.

VII Koloniën.

Herziening der verordeningen op het toelaten van

christenleeraars, priesters en zendelingen in Nederlandsch-Indië.

Krachtiger ondersteuning der Missiën.

Bij het inlandsch onderwijs behoort de invloed der erkende Christelijke Kerkgenootschappen langs wettelijken weg te worden verzekerd.

Voorziening in den rechtstoestand der inlandsche Christenen.

Verbetering van den financiëelen toestand door krachtiger ontwikkeling der natuurlijke hulpbronnen.

Ten slotte wenschen de Katholieke leden der Tweede Kamer nog het volgende te verklaren.

De opheffing der Nederlandsche legatie bij den H. Stoel blijven zij afkeuren en betreuren. Voor het belang en de eer des lands vorderen zij haar herstel.

Zoo spoedig dit herstel met eenige hoop op goeden uitslag kan worden beproefd, zullen zij geen middel ongebruikt laten om daartoe te komen.

Zij hopen en vertrouwen, dat al hun katholieke landgenooten aan bovenstaand program hun krachten en onontbeerlijken steun zullen verleenen.

(Volgen de namen der 25 Katholieke Kamerleden.)

IV.

Liberales Unie.

Nadat door de Liberale Unie sinds 1894 aan een programma gewerkt was, is dit in November des vorigen jaars uitgevaardigd.

De programma's der Liberale Unie luiden aldus:

I. *Hervormingsprogramma.*

De »*Liberale Unie*« in hare Algemeene Vergadering van 14 November 1896;

Overwegende:

dat voor haar de tijd gekomen is tot het vaststellen van een staatkundig programma, geschikt om te strekken tot vereenigingspunt voor alle vooruitstrevende vrijzinnigen;

dat voor de gezonde ontwikkeling van ons staatkundig leven noodig blijft de handhaving van onze constitutioneele instellingen en volksrechten tegen iederen aanval, van welken kant ook ondernomen, maar dat daarmee gepaard moeten gaan ingrijpende hervormingen ter bevordering van de geestelijke en stoffelijke welvaart van het geheele volk;

dat bovenal op het gebied der sociale vraagstukken krachtig de hand aan het werk moet worden geslagen, opdat in de wetgeving: elke bevoorrechtiging van het kapitaal ophoude, de belangen van den arbeid en den

arbeider tot hun recht komen, en in het algemeen, voor zoover de wetgeving invloed uitoefent op de verdeling der maatschappelijke goederen, meer rechtvaardigheid worde betracht;

Besluit:

vast te stellen het volgend

HERVORMINGSPROGRAMMA.

§ 1. Ten aanzien van het kiesrecht blijft de Liberale Unie, in overeenstemming met wat in 1891 en in 1894 door haar beleden werd, een zoo ruim mogelijke uitbreiding van het kiesrecht, los van elken band met belastingen, noodzakelijk achten.

§ 2. Ten aanzien van de sociale vraagstukken worde van den wetgever verlangd:

instelling van Kamers van arbeid, met toekenning van gelijke rechten aan werkgever en werkman;

regeling van het arbeidscontract, tot betere verzekering van de wederzijdsche rechten en verplichtingen;

de nadere regeling van de pachtovereenkomst, ter voorkoming dat de eigenaar alle risico ten nadeele van den pachter bringe en hem rechtmatige vergoeding voor aangebrachte verbeteringen onthoude

bepending van overmatigen arbeidsduur, ook voor volwassen mannelijke arbeiders, en verzekering van een wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag;

invoering van een stelsel van verplichte verzekering tegen de nadeelen, waaraan de arbeid blootstaat, tengevolge van ongevallen, ziekte, invaliditeit en ouderdom, en zulks, althans voor invaliditeit en

ouderdom, zoo noodig, ten deele op kosten van den Staat;

vaststelling van bepalingen tot ingrijpende verbetering van woningstoestanden;

hervorming van het onteigening-s-recht, noodzakelijk niet alleen met het oog op woningbouw, maar ook ter bevordering van productieve bearbeiding van onontgonnen gronden en van doelmatige uitbreiding van de bebouwde kommen der gemeenten;

meer afdoende behartiging van de volksgezondheid, ook door toezicht op de volksvoeding en het tegengaan van vervalsching van levensmiddelen;

meer ingrijpende maatregelen tegen drankmisbruik;

herziening der armenwet, tot verzekering der samenwerking van alle armbesturen en tot erkenning van den plicht der overheid, om voortwoekering van het pauperisme te keeren en de armenverzorging niet aan te merken als uitsluitend uitvloeisel van haar politiezorg.

§ 3. Onafhankelijk van wettelijke maatregelen behoort de overheid, waar zij, rechtstreeks of middellijk, als werkgeefster optreedt, tegen misbruik van werkkrachten te waken, o. a. door voorschriften omtrent arbeidstijd en loon.

§ 4. Ten aanzien van de volksopvoeding zijn dringend noodzakelijk:

invoering van leerplicht, ook voor voortgezet of voor herhalingsonderwijs; en betere regeling der onderwijzerstractementen;

uitbreiding van vakonderwijs en bevordering van een praktische richting bij het onderwijs;

behartiging van het lot van verwaarloosde kinderen, waar noodig onder opheffing of beperking van de ouderlijke macht.

§ 5. Herziening van het personenrecht en van het erfrecht, met name tot:

verbetering van den rechtstoestand der vrouw, zoo wat haar persoon als wat haar vermogen betreft, en in 't bijzonder tot waarborging van het recht der gehuwde vrouw op de opbrengst van haar arbeid;

verbetering van den rechtstoestand van natuurlijke kinderen, in het bijzonder door opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap;

uitbreiding van het erfrecht van den langstlevenden echtgenoot;

opheffing van de wettelijke erfopvolging van verwijderde bloedverwanten.

§ 6. Behartiging van de ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid, niet door beschermende rechten, maar door andere maatregelen, o. a. door verbetering van verkeers- en gemeenschapsmiddelen, ook tusschen afgelegen streken en de centra van bevolking; en, wat den landbouw aangaat, o. a. door verbreiding van landbouwonderwijs, door samentrekking van de bestuurstaak ten aanzien der landbouwbelangen bij één der departementen van algemeen bestuur, door herziening van de bepalingen op het stuk van de jacht.

§ 7. Ten aanzien van het defensiewezen, — bij welks inrichting rekening worde gehouden met de internationale verhoudingen die in redelijkheid kunnen worden voorzien, en met de financiëele lasten, die zoo veel mogelijk behooren te worden verminderd —:

regeling der levende strijdkrachten, met invoering van het stelsel der persoonlijke vervulling van den dienstplicht en met opheffing van de schutterijen in haar tegenwoordigen vorm; nieuwe regeling van den rechtstoestand van den militair.

§ 8. Invoering van administratieve rechtspraak;

vereenvoudiging van het procesrecht tot verkrijging van snel en goedkoop recht en tot bespoedigde berechting van lichte vergrijpen.

§ 9. Herziening der gemeentewet ter verzekering van een krachtiger werkzaamheid der gemeentebesturen, vooral op sociaal en hygiënisch gebied.

§ 10. Op het gebied der financiën:

A. Gemeente-financiën: aan de gemeenten worde van staatswege tegemoet gekomen in den druk, die het gevolg is van uitgaven, haar in het rijksbelang opgelegd;

haar belastinggebied worde verruimd.

B. Rijks-financiën: een zuinig beheer, ter voorkoming van belastingverhooging, sta op den voorgrond; mochten niettemin ingrijpende sociale hervormingen versterking van middelen onvermijdelijk maken, dan behooren daarvoor in aanmerking te komen, niet accijnsen op eerste levensbehoeften, maar debietrechten en soortgelijke indirecte heffingen op voorwerpen of verteringen van weelde, alsmede belasting op goederen in de doode hand;

hervorming in het samenstel der belastingen worde voortgezet, door, met verlichting van den druk der minder gegoeden, het beginsel van progressie, ook bij

de successiebelasting, ruimer in toepassing te brengen.

§ 11. Op het terrein der koloniale staatkunde:

bevordering van de vrije ontwikkeling der particuliere nijverheid, onder krachtadige bescherming van de rechten en belangen der inlanders;

hervorming van het bestuur onzer Oost-Indische bezittingen, met name in de richting van overbrenging van een deel der bestuurstaak van het centraal gezag naar onderdeelen;

maatregelen tot verbetering van de welvaart der West-Indische koloniën.

II. PROGRAMMA VAN URGENTIE.

De »*Liberale Unie*« in hare Algemeene Vergadering van 14 November 1896;

Overwegende:

dat, met het oog op de algemeene verkiezingen van 1897, het noodig is, eenige der in haar »Hervormings-programma« genoemde maatregelen — wegens hunne bijzondere beteekenis voor de welvaart van het geheele volk en voor de verbetering der maatschappelijke verhoudingen — in dien zin op den voorgrond te brengen, dat zij van de te stellen candidaten verlangt, niet enkel dat zij instemming betuigen met de strekking van het geheele Hervormings-programma, maar ook dat zij van na te noemen maatregelen met volle overtuiging de urgentie erkennen;

dat de omstandigheden meebrengen, kiesrecht-hervorming onder de urgente maatregelen voor het oogenblik niet op te nemen, omdat, hoe onbevredigend de tot stand gekomen regeling van het kiesrecht ook moge

wezen, het eisch van goede staatkunde is, niet op eene nieuwe aan te dringen, zoolang de ervaring omtrent de uitkomsten der vastgestelde kieswet met betrekking tot het aantal kiezers nog geen uitspraak heeft gedaan :

Verklaart,

als zoodanige hervormingen te beschouwen :

— regeling van het arbeidscontract, tot betere verzekering van de wederzijdsche rechten en verplichtingen, beperking van overmatigen arbeidsduur, ook voor volwassen mannelijke arbeiders, en verzekering van den wekelijkschen rustdag, zooveel mogelijk den Zondag ;

— invoering van een stelsel van verplichte verzekering tegen de nadeelen waaraan de arbeid blootstaat, ten gevolge van ongevallen, ziekte, invaliditeit en ouderdom, en zulks, althans voor invaliditeit en ouderdom, zoo noodig, ten deele op kosten van den Staat ;

— vaststelling van bepalingen tot ingrijpende verbetering van woningstoestan den en de daartoe noodzakelijke hervorming van het onteigeningsrecht.

— herziening der armenwet, tot verzekering der samenwerking van alle armbesturen en tot erkening van den plicht der overheid om voortwoekering van het pauperisme te keeren en de armenverzorging niet aan te merken als uitsluitend uitvloeisel van haar politiezorg.

— Invoering van leerplicht, ook voor voortgezet of voor herhalingsonderwijs, en verbetering der onderwijzerstractementen.

— verbetering van den rechtstoestand der vrouw, zoo wat haar persoon als wat haar vermogen betreft, en in 't bijzonder tot waarborging van het recht der

gehuwde vrouw op de opbrengst van haar arbeid; behartiging van het lot van verwaarloosde kinderen, waar noodig onder opheffing of beperking van de ouderlijke macht.

— maatregelen ter behartiging van de ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid, niet door beschermende rechten, maar o. a. door verbetering van verkeers- en gemeenschapsmiddelen, ook tusschen afgelegen streken en de centra van bevolking; en, wat den landbouw aangaat, o. a. door verbreiding van landbouwonderwijs, door samentrekking van de bestuurstaak ten aanzien der landbouwbelangen bij één der departementen van algemeen bestuur, door herziening van de bepalingen op het stuk van de jacht.

— regeling der levende strijdkrachten, met invoering van het stelsel der persoonlijke vervulling van den dienstplicht en met opheffing van de schutterijen in haar tegenwoordigen vorm.

V.

Radicale Bond.

De Radicale Bond, goedgekeurd bij K. B. van 5 Febr. 1894, telt op dit oogenblik 34 aangesloten Vereenigingen met een gezamenlijk aantal van pl. m. 2300 leden :

Het bestuur is aldus samengesteld :

C. V. Gerritsen, Amsterdam, *Voorzitter*

Mr. Z. van den Bergh, 's Gravenhage.

P. Nolting, Amsterdam.

P. W. J. van Hassel, Utrecht.

H. A. van der Houwen, Delft.

S. Jansma, Leeuwarden.

H. L. van der Sleen, Hoogeveen.

J. de Jong Pzn. - Rotterdam.

Een officieel orgaan heeft de Bond niet. De „Radical Hervorming“, waarvan het eerste nummer 17 April j. l. verscheen, kan als officieus worden aangemerkt.

Het Bestuur geeft op ongeregelde tijden blaadjes uit, „Democratische schetsen“, welke als een toelichting op het program kunnen aangemerkt worden.

Het doel van den Bond is omschreven in art. 1 der statuten.

Art. I.

De bond stelt zich ten doel het eendrachtig optreden in Nederland te bevorderen van allen, die eene herziening van ons Staatswezen in democratischen geest op de volgende grondslagen zijn toegedaan :

I.

Gelijkstelling der meerderjarige Nederlanders ten aanzien van de uitoefening van staatsburgerlijke rechten :

II.

Bestrijding van de sociale afhankelijkheid en verhooging van het stoffelijk en zedelijk welzijn der niet- en mindervermogenden door :

a. afschaffing van die wettelijke bepalingen, welke opeenhooping van kapitaal in de handen van enkelen bevorderen ;

b. invoering van wetten die ;

1°. Zonder te streven naar den gemeenschappelijken eigendom der productiemiddelen, de uit den persoonlijken eigendom voortvloeiende bevoegdheden binnen engere grenzen beperken en eene meer gelijkmatige verdeling van het maatschappelijk inkomen in de hand werken ;

2°. de nadeelige gevolgen der werking van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt zooveel mogelijk tegengaan.

Programma van den Radicalen Bond.

I.

Algemeen kiesrecht.

II.

Een kiesstelsel, dat de vertegenwoordiging ook der minderheden zooveel mogelijk waarborgt.

III.

Afschaffing der Eerste Kamer.

IV.

Uitbreiding van het onteigeningsrecht.

V.

Een regeling van het arbeidscontract en oprichting van kamers van arbeid, ten einde ;

a. te voorkomen overmatigen of onvoldoend betaalden loonarbeid ;

b. te verhinderen elken arbeid van kinderen, welke schadelijk is voor hun lichamelijke of geestelijke ontwikkeling;

c. te waken voor gezondheid en veiligheid in fabrieken en werkplaatsen;

d. te voorkomen dat arbeiders, wier arbeidskracht door ouderdom, ziekte of ongeval is verminderd of te loor gegaan, afhankelijk worden van openbare, kerkelijke of particuliere liefdadigheid;

e. te zorgen, dat de rechten der arbeiders niet minder dan die der werkgevers zijn gewaarborgd.

VI.

Dadelijke toepassing van de in punt V neergelegde beginselen door de overheid, wanneer zij zelve direct of indirect als werkgeefster optreedt.

VII.

Bestrijding van werkeloosheid en instelling van arbeidsbeurzen door de overheid.

VIII.

Beperking der armenzorg door verplichte verzekering tegen de gevolgen van ziekte, invaliditeit, ouderdom werkeloosheid.

IX.

Concentratie van armenzorg.

Zorg van de overheid voor voldoende onderstand van hulpbehoevenden, zoo dikwijls die niet of niet voldoende wordt verstrekt door kerkelijke en particuliere liefdadigheid.

Ontheffing der gemeenten van overmatigen en ongelijken druk der armenzorg.

Zorg van de overheid voor verwaarloosde kinderen.

Toezicht van overheidswege op instellingen ter ver-

pleging van ouderlooze en verwaarloosde kinderen.

X.

Maatregelen van overheidswege voor betere huisvesting der niet- of min-vermogenden.

Scherper toezicht tegen vervalsching van levensmiddelen.

Opheffing van het staatsbelang bij en krachtige bestrijding van drank- en opiummisbruik.

XI.

Invoering van leerplicht.

Oprichting en instandhouding van openbare lagere scholen en herhalingsscholen, en verschaffing van ambachts- en landbouw-onderwijs door den staat, overal waar het noodig is.

Kosteloos onderwijs voor onvermogenden.

Als overgang tot algemeen kosteloos onderwijs proportioneele schoolgeldheffing met afschaffing van de indeeling der scholen naar het schoolgeld, bij alle openbare inrichtingen van onderwijs.

Dienstbaarmaking van de lagere school door den staat ook aan de lichamelijke ontwikkeling der kinderen.

Invoering van een uitgebreid beurzenstelsel van staatswege.

XII.

Herziening der rijks directe belastingen naar het beginsel van belasting naar draagkracht.

Afschaffing der accijnsen op levensbehoeften.

Invoering van progressie in de successie-belasting.

Betere regeling in de verhouding tusschen rijks- en gemeentefinanciën.

XIII.

Exploitatie van overheidswege van ondernemingen die

een monopolistisch karakter dragen.

XIV.

Afschaffing van de dienstvervanging en beperking der uitgaven voor leger en vloot tot het volstrekt onvermijdelijke.

XV.

Volledige scheiding van kerk en staat.

XVI.

Eenvoudige en goedkoope rechtspleging.

Administratieve rechtsspraak.

Hulp van overheidswege aan misdadigers bij hun terugkeer in de maatschappij.

XVII.

Gelijkstelling der burgerlijke rechten van de ongehuwde vrouw met die van den man.

Herziening onzer huwelijkswetgeving.

XVIII.

Ongeschonden handhaving der vrijheid van vereeniging en vergadering.

XIX.

Wettelijke regeling van het landbouwcrediet; opheffing van het heerlijk jachtrecht; verbetering der rechtsverhouding tusschen eigenaar en gebruiker van het land; herziening der wetgeving op den grondeigendom en op het notariaat.

XX.

Ontwikkeling en zelfbestuur en volledige toepassing van het stelsel van vrijen arbeid in Ned.-Indië.

Scheiding der financiën van het moederland en de koloniën.

VERKIEZINSPROGRAM.

(Vastgesteld in de algemeene vergadering van 3 Januari 1897.)

De Radicale Bond spreekt als zijn oordeel uit:

dat de nieuwe kieswet zoodanig strijdt tegen de democratische beginselen dat, zoolang grondwetsherziening niet te verkrijgen is, een uitbreiding van het kiesrecht tot de uiterste grens der grondwet een der voornaamste eischen blijft; dat het tot stand komen der navolgende hervormingen niet mag worden vertraagd:

a. Verplichte verzekering tegen de gevolgen van ongevallen, ziekte, invaliditeit en ouderdom met geldelijken steun van den Staat.

Wettelijke regeling van het arbeidscontract, met name ter voorkoming van overmatigen arbeidsduur en van kinderarbeid zoolang het kind leerplichtig is.

Kamers van Arbeid, welker samenstelling voldoende waarborg bevat, dat het belang van den arbeider tot zijn recht komt.

Maatregelen tot onverkorte handhaving van het vereenigingsrecht.

Bepalingen omtrent loon en arbeidsduur in bestekken en concessiën van de overheid uitgaande.

Reorganisatie en uitbreiding der afdeling Arbeid van het ministerie van Waterstaat.

b. Vermeerdering van den productieven landarbeid door de overheid of met haar steun. Verbetering der woningtoestanden. Uitbreiding van het onteigeningsrecht voor die maatregelen noodig.

c. Herziening der armenwet ten einde te komen tot een stelselmatige en afdoende *leniging* van armoede.

Ter *voorkoming* van armoede, maatregelen tegen werkeloosheid en hare gevolgen.

d. Leerplicht tot 14-jarigen leeftijd en verplicht herhalingsonderwijs.

Wettelijke regeling van het vakonderwijs.

Wettelijke regeling van het voorbereidend onderwijs.
Betere regeling van de opleiding, de zelfstandigheid en de tractementen der onderwijzers.

e. Voortzetting van de herziening der belastingen en wel volgens het beginsel: belasting naar draagkracht, met name progressie in de successiebelasting.

Vervanging der accijnzen op levensmiddelen door belasting van weeldeartikelen.

f. Samentrekking der staatszorg voor den landbouw.

Pachtcommissies die, door den steun der overheid, allerwegen de bemiddelaars en de scheidslieden kunnen worden tusschen eigenaar en pachter en het uitgangspunt eener wettelijke regeling van het pachtcontract, voldoende aan plaatselijke behoeften.

Afschaffing der tollen.

g. Afschaffing van de plaatsvervanging en beperking der uitgaven voor leger en vloot tot het volstrekt onvermijdelijke.

h. Verbetering van den rechtstoestand der vrouw.

Afschaffing van het verbod tot onderzoek van het vaderschap.

Bescherming van verwaarloosde kinderen, met de daarvoor noodige beperking der ouderlijke macht.

i. Ingrijpende maatregelen ter bestrijding van het drankmisbruik.

k. Sneller en goedkooper rechtspleging.

Schadeloosstelling aan hen die ten onrechte zijn gevangen genomen.

Invoering der voorwaardelijke veroordeeling.

Administratieve rechtspraak.

VI.

Sociaal democratische Arbeiderspartij.

Dit program vastgesteld 18 April 1897.

Grondwetsherziening om te komen tot algemeen enkelvoudig kiesrecht voor mannen en vrouwen.

Pensionneering van oude en invaliede werklieden op kosten van den Staat.

Inwilliging der eischen, door de vakvereenigingen gesteld aan den Staat, als: uitvoering van rijkswerken in eigen beheer, maximumarbeidstijd en minimum-loon in bestekken van rijkswerken, afschaffing van nacht-arbeid van bakkers en dergelijke.

Schadeloosstelling aan onschuldig veroordeelden en preventief gevangenen. Kosteloze rechtspleging.

Handhaving der vrijheid van denken, spreken, drukpers, vereeniging en vergadering, ook voor ambtenaren en militairen.

Afschaffing van het militarisme en invoering van algemeene weerplicht. Bezuiniging op de uitgaven van leger en vloot.

Kosteloos verplicht lager onderwijs tot het 14e jaar. Algemeene invoering van herhalings- en ambachtsonderwijs. Wettelijke regeling van het voorbereidend lager onderwijs. Meerdere zelfstandigheid van den klasse-onderwijzer. Kindervoeding en kleeding. Bij gebleken

bekwaamheid gratis openstelling van inrichtingen voor hooger- en middelbaar onderwijs, ook voor minvermogenenden. Gratis verstrekking der leermiddelen.

Betere regeling van het pachtkontrakt ten bate van boeren en arbeiders, berustende op het beginsel, dat alleen pacht behoeft te worden betaald van de netto opbrengst van het bedrijf, dus nadat van de totale opbrengst zijn afgetrokken de noodzakelijke onkosten, waaronder ook een voldoende inkomen voor den pachter en zijn gezin en een voldoende loon voor de arbeiders zijn begrepen.

Uitbreiding der bepalingen van art. 1628 en 1629 B. W. in het belang van den huurder en verbod van schending dezer bepalingen in de pachtkontrakten.

Recht van den vertrekkenden pachter op vergoeding wegens de door zijn arbeid of kapitaal aan het gehuurde aangebrachte verbeteringen.

Opneming in de pachtkontrakten van het minimum getal arbeiders, dat de boer zomer en winter vast in dienst moet houden, te bepalen naar den aard en den omvang van het bedrijf en de plaatselijke omstandigheden.

Instelling van pachtkommissies in alle landelijke gemeenten, gekozen door en bestaande uit vertegenwoordigers van grondbezitters, pachters en arbeiders, met bepaling dat geen pachtkontrakt geldig is, dat niet door de gemeentelijke pachtkommissie is goedgekeurd.

Uitbreiding van het onteigeningsrecht der gemeente, zoowel ter verbetering der woningtoestanden als ter voorziening in de werkloosheid en ter verbetering van den toestand der arbeiders, met name wat de landelijke gemeente betreft, om deze in staat te stellen, aan ingezetenen arbeiders zooveel grond en bedrijfsmate-

riaal tegen de laagst mogelijken prijs in gebruik te geven, dat zij van hun arbeid op dien grond geheel kunnen bestaan.

Afschaffing van alle bevoorrechtiging in zake het jachtrecht.

Belasting van uitwonende eigenaren. Meerdere zelfstandigheid der gemeenten op belastinggebied. Invoering van staatserfrecht in de zijlinie. Sterk opklimmende belasting op vermogensinkomsten. Afschaffing der belasting op de levensmiddelen.

Opheffing der wetsbepalingen, die de vrouw ten achter stellen bij den man. Maatregelen tot bescherming van verwaarloosde kinderen en met het oog daarop beperking der ouderlijke macht. Opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap en verplichting van den natuurlijke vader om zijn kind te onderhouden.

Verbetering der bestaande arbeidswetgeving en uitbreiding daarvan tot den veldarbeid en de huisindustrie.

Bestrijding van het drankmisbruik, door aan de meerderjarige mannen en vrouwen van iedere gemeente het recht te geven, bij meerderheid van stemmen den drankverkoop in de gemeente te beperken of te verbieden (local option).

VII.

Vrijzinnige Kiesvereeningen „Vooruitgang”

in de negen districten van Amsterdam.

We ontleenen aan »het manifest op de basis waarvan deze kiesvereeningen zijn opgericht” het volgende :

»Waar men zich van alle zijden reeds toerust tot den strijd, die in het jaar 1897 zal gestreden worden, is ook voor de vrijzinnigen de tijd aangebroken om zich te vereenigen willen zij dat hunne beginselen bij de stembus van het volgende jaar de overwinning behalen.

De liberale partij dient daarom eendrachtig op te treden.

Geenszins is het onze bedoeling, allen die, hoe ook van staatkundige zienswijze verschillende, zich liberalen noemen, onder een vage leuze te vereenigen, en aldus eene partij te vormen, die wel een groot getal leden hebben zou, maar aan innerlijke kracht te kort schieten.

Integendeel : onze leidende gedachte is, om uit de verschillende vereeningen, groepen en combinatiën, hen allen samen te lezen en te vereenigen, die in werkelijk vooruitstrevende richting den Staat bestuurd willen zien : die, prijs stellende op het behoud van onze con-

stitutioneele instellingen en vasthoudende aan de beginselen der liberale partij, omtrent de groote vraagstukken van den dag eensgezind zijn, en in het bijzonder bereid krachtig mede te werken tot verheffing en bescherming der intellectueel en economisch zwakken in onzemaatschappij.

Vasthoudende, zeggen wij, aan de beginselen der liberale partij. Deze beginselen spreken zich uit in de overtuiging, dat de staat dient bestuurd te worden, stellig met eerbiediging, maar tevens onafhankelijk van elke Kerkelijke richting en dat de zorg voor degelijk lager, middelbaar en hooger onderwijs niet aan den Staat behoort te worden onttrokken; voorts, dat het algemeen belang noch vordert, noch gedooft, dat het particulier bezit van gebruiksgoederen of van productiemiddelen worden opgeheven; en eindelijk, dat aan de vrije ontwikkeling van het individu en aan het particulier initiatief, voor zoover zulks met het algemeen belang vereenigbaar is en niet tot onderdrukking van zwakkeren leidt, zooveel mogelijk ruimte behoort te worden gelaten.«

»Van de maatregelen, welker totstandkoming de vrijzinnige partij krachtig moet voorstaan, noemen wij ter kenschetsing onzer bedoeling: verplichte verzekering van arbeiders tegen ongelukken en ziekte; voorziening tegen de geldelijke nadeelen van invaliditeit en ouderdom van minvermogenden, en zulks met medewerking van den Staat; regeling van het arbeidscontract ter betere afbakening van de wederzijdsche rechten en verplichtingen van werkgever en arbeider; invoering van kamers van arbeid; bestrijding van het pauperisme; bevordering van de volksgezondheid; invoering van

leerplicht en verstrekking van vak-en ambachts-onderwijs op ruime schaal; verbetering van den rechtstoestand der vrouw en van het lot van verwaarloosde kinderen.

Ook andere belangen eischen de voortdurende behartiging der liberale partij.

Onder meer behoort zij bedacht te zijn op: bevordering van handel, nijverheid en landbouw, door handhaving van den vrijen handel, door verbetering van verkeerswegen en opheffing van belemmeringen; ontwikkeling van de welvaart der koloniën, door aan de particuliere nijverheid een ruim arbeidsveld te verzekeren, met behartiging der belangen van den inlander; regeling der levende strijdkrachten met invoering van den persoonlijken dienstplicht, zoowel ter betere verzekering van de handhaving onzer onafhankelijkheid als ter ter gelijkmatiger verdeeling der lasten; een beleidvol beheer der financiën, opdat bij de uitbreiding der Staatszorg geene onevenredig zwaardere eischen aan de draagkracht der natie behoeven te worden gesteld.«

VIII.

Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond.

Opgericht 1872.

De Voorzitter, de heer B. H. Heldt meldt „dat het Alg. Ned. Werklieden-Verbond geen eigenlijk strijd-program heeft. Wel is aan de afdeelingen en de leden-kiezers aanbevolen, alleen zulke kandidaten te steunen en te stemmen, wier beginselen het meest overeenkomen met het programma van het Verbond, omschreven in art. 1 en 2 der hierbij gaande statuten; met deze uitzondering echter, dat litt. b. van art. 2 bij deze verkiezingen niet op den voorgrond behoort te worden gesteld.”

Art. 1, 2 en 3 der Gewijzigde Statuten, goedgekeurd voor 't laatst bij K. B. van 18 Sept. 1889, zijn:

Artikel 1.

Doel en Middelen.

Het Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond stelt zich ten doel.

1° langs ordelijke en wettige wegen alles aan te wenden wat strekken kan tot verheffing van den werkman in zedelijke waarde, verhooging van zijn stoffelijke welvaart, verkrijging zijner staatsburgerlijke rechten en gelijkheid en bevordering zijner maatschappelijke vrijheid;

2° naast het begrip van zelfstandigheid en onafhankelijkheid, het rechts-en gemeenschapsgevoel aan te kweeken bij de werklieden, en tusschen hen en de overige groepen der maatschappij;

3° te streven naar betere verdeeling van de vruchten die de arbeid afwerpt, in 't algemeen: door het bevorderen van algemeene ontwikkeling en van hervormingen op het gebied van Staat en maatschappij, in, 't bijzonder: door het bevorderen van vereenigingen en verbonden van werklieden in hetzelfde vak en door het bevorderen van coöperatie en associatie onder alle vormen, zoowel ter ondersteuning in ziekte en ongeval, als ter besparing en verkrijging van bezit en ter gemeenschappelijke uitoefening van het bedrijf;

4° het inroepen der tusschenkomst van Staat en gemeente, voor zoover dit noodig wordt geacht in gevallen waar ter regeling van een of andere aangelegenheid particuliere krachten te kort schieten;

5° mede te werken tot afschaffing van den oorlog en tot beslechting van geschillen tusschen verschillende staten, door scheidsrechterlijke tusschenkomst en de onzedelijke strekking van den oorlog in ruimer kringen bekend te maken;

6° het besef te verlevendigen, dat het bijzonder belang slechts zoo ver mag strekken, dat het niet met het algemeen belang in botsing komt.

Art. 2.

De middelen, door welke het verbond zijn doel tracht te bereiken, zijn de volgende:

a. verspreiding van de beginselen des verbonds bij monde en geschrifte;

b. de verkrijging van de bevoegdheid van alle burgers die zulks verlangen en in het genot zijn hunner burger- en burgerschapsrechten, om deel te kunnen nemen aan de keuze van de vertegenwoordiging des volks bij het Rijk, de provincie en de gemeente hunner inwoning,

met geheime stemming : bevordering van proportioneele of evenredigheidsverkiezingen ;

c. vergaderingen, zoo mogelijk aan alle plaatsen des lands, tot het houden van voordrachten en openbare besprekingen over verschillende op de beginselen van den bond betrekking hebbende onderwerpen ;

d. invloed uit te oefenen op 's lands Bestuur en vertegenwoordiging, door middel van adressen en petitionementen ;

e. het recht van oorlog te verklaren en vrede te sluiten, van het Hoofd van den Staat op de volksvertegenwoordiging te doen overgaan ;

f. afschaffing van de militie en verplichte oefening in den wapenhandel voor alle burgers, wier lichaamsbouw en krachten dit toelaten ;

g. herziening van het belastingstelsel, door afschaffing van alle belastingen op de eerste levensbehoefte en op den arbeid, en invoering van belastingen naar het inkomen en vermogen, bij opklimmende reeks, en opvoering der belastingen op de nalatenschappen en op de inkomsten van de kapitalen in de doode hand ;

h. het in leven roepen van wetten op de uitoefening van den arbeid en ter bescherming van het leven en de veiligheid der arbeiders : 1° toezicht op de arbeiderswoningen, de fabrieken, de werkplaatsen en de huisindustrie ; 2° beperking van den arbeidsdag voor volwassenen, afschaffing van allen mogelijken zondagsarbeid, ter bevordering van éen noodzakelijken rustdag in de week ; 3° verbod van allen mannelijken arbeid door vrouwen, in werkplaatsen, fabrieken of op het veld ; 4°. beperking en regeling van den arbeid van jongens beneden 18 jaar ; 5° wettelijke regeling van het

leerlingwezen ;

i. het toezicht op de uitvoering dier wetten op te dragen aan rijks-inspecteurs, bijgestaan door een adviseerende commissie uit de werklieden ;

j. het verkrijgen eener wettelijke regeling ter verzekering der arbeiders tegen ziekte, invaliditeit, den ouden dag en der weduwen en weezen ;

k. het van staatswege in 't leven roepen van Kamers van den Arbeid, naar evenredigheid van beider aantal, door en uit patroons en werklieden beiden gekozen die, onder meer, uitspraak doen in geschillen die op het gebied van den arbeid tusschen ondernemers en werklieden zich voordoen ;

l. het in het leven roepen van raden van verzoening ter voorkoming en beslechting van werkstakingen ;

m. 1°. het bevorderen van goed openbaar onderwijs, met heffing van schoolgeld, geëvenredigd naar het inkomen, in dezen zin, dat zij wier inkomen geen heffing toelaat, het onderwijs voor hun kinderen kosteloos bekomen.

(Onder openbaar onderwijs wordt verstaan : het van overheidswege gegeven wordend voorbereidend, lager- en uitgebreid lager-, middelbaar-, landbouw-, ambachts- en industriëel-, en het hooger onderwijs.)

2°. het bevorderen (als overgangsmaatregel, zoolang het betere wordt gemist) van kosteloos voorbereidend lager, middelbaar-, landbouw-, ambachts- en industriëel onderwijs, en het hooger onderwijs, voor on- en minvermogens, die aande eischen van het toelatings-examen kunnen voldoen ;

n. het bevorderen der invoering van den leerplicht tot den leeftijd van 14 jaar en voor hen die geen middelbaar- of beroepsonderwijs ontvangen, op avond

of herhalingsscholen, tot den leeftijd van 16 jaar ;

o. het bevorderen van staatstoezicht op de levensmiddelen ;

p. het toepassen van alle andere middelen die binnen de grenzen in den aanhef van art. 1 1°. kunnen strekken in het belang der maatschappij, des Verbonds, der afdeelingen of haar leden en der werklieden in 't algemeen.

Art. 3.

Het Verbond ijvert onafgebroken aan het bevorderen van beschaving en het aankweeken van goede zeden.

IX.

Bond van Nederlandsche Onderwijzers.

Met bijna algemeene stemmen besloot de Bond zich in te laten met de a. s. verkiezingen voor de Tweede Kamer en werd het volgende voorstel met 1344 van de 1376 uitgebrachte stemmen aangenomen:

Het H-B. steune bij de e. v. algemeene verkiezing der Staten-Generaal één of meer candidaten (bij voorkeur Bondsleden) van wie verwacht mag worden, dat zij op krachtige wijze zullen werken voor:

- a.* vrijheid van den onderwijzer buiten de school;
 - b.* eene betere maatschappelijke positie van den onderwijzer;
 - c.* meerdere zelfstandigheid van den klasse-onderwijzer;
 - d.* kindervoeding en kleeding voor zoover het particulier initiatief te kort schiet;
 - e.* leerplicht tot het 14^e jaar, verplicht herhalingsonderwijs tot het 16^e jaar;
 - f.* verkrijging van een pensioenfonds voor onderwijzers-weduwen en weezen.
-

X.

Patrimonium.

De Jaarvergadering van 2 April l.l. stelde het volgende verkiezingsprogram vast:

1. Patrimonium, van gevoelen, dat vóór alles de geestelijke belangen van den mensch gaan, dringt in de eerste plaats aan op eene schoolwetgeving, die leiden kan tot vervulling van den alouden wensch: Vrije school regel, staatsschool aanvulling.

2. Daar de arbeid evenals elk terrein van het leven naar zijn aard moet worden behandeld, verwerpt Patrimonium beslist een wettelijke regeling buiten de arbeiders om van boven af opgelegd, maar vraagt, dat de Overheid eene ontwikkeling van de rechten van den arbeid mogelijk make en daartoe ook de arbeiders in den strijd om het bestaan bescherming verleen.

3. »Het Nederlandsch Werkliedenverbond *Patrimonium*», niet ondankbaar voor, maar geenszins voldaan met wat ons in de Kamers van arbeid wordt geschonken,

van oordeel, dat deze Kamers zoo behooren te worden ingericht, dat hare uitingen waarborg geven van een juiste uitdrukking te zijn van hetgeen er in de kringen van den arbeid leeft,

Acht het noodig:

a. dat Kamers van arbeid kunnen opgericht worden

waar door een zeker aantal patroons of werklieden de begeerte naar zulk eene inrichting wordt openbaar gemaakt.

6. dat wetten, het Arbeidscontract betreffende, niet worden ingediend, dan na de Kamers van arbeid te hebben gehoord.

4. De Pensionneering van den ouden arbeider is een zaak, die reeds lang genoeg besproken is en vindt meer vóór- dan tegenstanders.

Toch blijft het Patrimoniums overtuiging, dat alleen door verplichting van overheidswege, en met overheids-hulp voor den ouderen arbeider, de toekomst voor den afgewerkten arbeider kan verzekerd worden.

Patrimonium vraagt deze hulp alleen voor zoolang het noodig blijft en verlangt daarom dat de regeling en invoering op zulk een wijze geschiede, dat na verloop van jaren de regeling der pensionneering geheel aan den kring van den arbeid kan worden overgelaten.

5. Daar de bescherming in andere landen aan de nijverheid betoond, de concurrentie met het buitenland bijna onmogelijk maakt, acht Patrimonium het heffen of verhoogen van rechten dringend noodig opbewerkte grondstoffen, waarvan de invoer aan onze binnenlandsche industrie arbeid ontnemt.

6. Patrimonium verlangt, dat de overheid, als grootste werkgeefster, zoowel bij het werk, dat zij in eigen beheer, als bij het werk, dat zij in aanbesteding doet uitvoeren, in regeling van loon en arbeidstijd o. m. door vrijmaking van den dag des Heeren en andere deelen van het arbeidscontract, toone krachtig te willen medewerken om den levensstandaard van den Nederland-schen arbeider te verhoogen.

7, Patrimonium dringt sterk aan op eene uitbreiding van het Onteigeningsrecht.

1e ter wille van de verbetering der volkshuisvesting opdat het onbewoonbaar verklaren van slechte woningen, worde bevorderd en het bouwen van goede woningen meer mogelijk worde gemaakt;

2e opdat de gemeente geschikte gronden verkrijge, om bij erfpacht den inwoners de gelegenheid te geven zich een plek voor woning, een akker ter bebouwing of grond tot uitoefening van andere bedrijven te verzekeren.

9. Opdat de bebouwing van het land bevorderd worde acht Patrimonium noodig:

a. dat door een Rijkshypotheekbank de kleine boeren worde geholpen en de groote boer worde behouden;

b. dat maatregelen worden genomen, waardoor het het gebruiken van den grond alleen als geldbelegging wordt tegengegaan;

c. dat het pachtcontract den pachter meer vrijwaring voor verliezen buiten zijn schuld verzekere, ook meer waarborg biede, dat de vruchten van zijne inspanning aan zijne kinderen ten goede komen;

d. dat door heffing van invoerrechten op landbouwproducten de concurrentie met het buitenland worde mogelijk gemaakt, indien door voorzegde maatregelen dit komt ten voordeele van de landbouwers.

10 Met het oog op de woeste gronden, die aan menig arbeider brood kunnen verschaffen, acht Patrimonium het noodig, dat vóór en aleer van overheidswege stoffelijke hulp wordt verleend voor droogmaking van de Zuiderzee, de overheid de pogingen krachtig steune tot ontginning van heide- en woeste gronden.

De bedoeling van Patrimonium met dit Program blijkt uit de volgende motie, door de vergadering aangenomen:

„Het Nederl. Werkliedenverbond *Patrimonium*, gehoord de algemeene beraadslagingen over de punten, door het Verbondsbestuur opgesteld en hetgeen daarbij is opgemerkt over het concept-Program der antirevolutionaire partij, is van meening, dat *Patrimonium* als zelfstandige partij nimmer mag afwijken van den eisch, dat de steun van *Patrimonium* bij verkiezingen van leden der Tweede Kamer onvoorwaardelijk afhankelijk is van de instemming met deze punten van sociaal belang”.

Nederl. Roomsche Katholieke Volksbond.

XI.

*Onder Patronaat van St. Willebrordus.
Opgericht 4 Maart 1888.*

Het Bestuur meldt, dat »de Bond als zoodanig zich buiten alle politiek houdt.«

Art. 1 en 2 der Statuten luiden:

Art. 1.

De Bond heeft ten doel:

door samenwerking zijner leden in den geest en volgens de beginselen der Roomsche Katholieke Kerk, vooral den werkmansstand en de kleine burgerij te beveiligen tegen de sociale dwalingen van onzen tijd.

Art. 2

Die samenwerking toont zich in een openlijk en godsdienstig optreden van den Bond als zoodanig ook bij vergaderingen en feestvieringen;

in het houden van vriendschappelijke bijeenkomsten op gezette tijden;

in onderlinge bespreking van wederzijdsche stoffelijke en zedelijke belangen;

in het houden en bijwonen van nuttige voordrachten en lezingen;

in het verschaffen van degelijke lectuur;

in het verstrekken van onderlinge stoffelijke hulp bij hoogen ouderdom of ongeval, bij voorkeur uit een daartoe door de leden zelve gevormde kas;

eindelijk in het van Bondswege bezorgen der uitvaart van de gestorven leden, in de Parochiekerk waartoe zij behoorden.

Aan het »manifest« verspreid, ter gelegenheid van het Tweede Vakcongres, 15, 16 en 17 September 1895 te Amsterdam gehouden, ontleenen we:

Tot de eerste geneesmiddelen voor onze kranke maatschappij rekenen wij:

1°. Een voldoende en verzekerd bestaan voor den ijverigen werkman, wiens arbeid moet kunnen voorzien in de redelijke behoeften van hem en de zijnen.

2° Een hem passende dagelijksche rusttijd, om niet door overmatigen arbeid zijne krachten te moeten opofferen aan de hebzucht van sommige gewetenlooze werkgevers, en om ook hem de genoegens van het huiselijk leven te kunnen doen genieten.

3°. De invoering van Zondagsrust, opdat den mensch niet de gelegenheid worde ontnomen ook zijne hoogere dan wereldsche plichten behoorlijk te kunnen vervullen.

4° Een voor den werkman behoorlijke verzekering van zijn bestaan bij ziekte, invaliditeit of ouderdom.

Deze hoofdzaken trachten wij te verkrijgen. En zijn wij eenmaal zoover, dan zeker zal de gunstige werking hiervan zich spoedig aan de gansche maatschappij doen gevoelen, te beginnen met den winkelstand, die de eerste voordeelen van hoogere welvaart van den arbeidersstand zal genieten,

WIJ WILLEN daarom, dat de arbeiders zich ver-

eenigen. Maar **niet** willen wij een vereenigingsdwang, die den arbeider zou **verplichten** tot het lidmaatschap eener vereeniging, welke tegen zijn beginselen indruischt.

WIJ WILLEN voor den arbeider eene **fatsoenlijke en eerlijke behandeling op de werkplaats**. Maar **niet** willen wij daar vernietiging van het gezag, hetgeen de vernietiging zou zijn van de orde zoowel als van de industrie.

WIJ WILLEN een betere en meer algemeene organisatie van het bedrijf. Maar **niet** willen wij de opheffing van het privaatsbezit, dat doodend zou zijn voor de eerlijke concurrentie en bijgevolg ook doodend voor de menschelijke energie.

WIJ WILLEN verder eendracht en samenwerking tusschen werkman en werkgever met wederzijdsche behartiging van beiderlei belangen. Maar **niet** willen wij een onredelijke en onnatuurlijke overheersching van den een over den ander.

WIJ WILLEN door gepaste wetten de oorzaken wegnemen die vaak aanleiding zijn van hardnekkigen strijd tusschen kapitaal en arbeid. Maar **niet** willen wij door roekelooze en ondoordachte werkstakingen het lot van den arbeider en zijn gezin nog rampzaliger maken.

WIJ WILLEN, in één woord, opkomen voor de rechten der arbeiders, voor hun **redelijk bestaan als mensch**, voor hunne **vrijheid als burger**.

MAAR OOK WILLEN WIJ hen voortdurend wijzen op hunne **plichten**, waarvan de vervulling alleen hen aanspraak kan geven op die **rechten**.

WIJ WILLEN het onderscheid handhaven tusschen patroon en knecht. Maar wij willen dat onderscheid **niet** zien uitgebreid tot **heer en slaaf**.

XII.

Socialisten-Bond.

Beginselenverklaring.

Tot den Socialisten-Bond kan elkeen behooren, die overtuigd is van en handelt naar de volgende beginselen ;

1e. Dat ongelijkheid en ellende in de maatschappij bestaan en daaruit moeten verdwijnen.

2e. Dat de sociale ongelijkheid, de ellende der groote menigte aan de ééne zijde en de bevoorrechte toestand van enkelen aan de andere, het noodzakelijk gevolg zijn der bestaande economische wanverhoudingen.

3e. Dat het wezen dier wanverhoudingen daarin bestaat, dat de groote meerderheid des volks, de arbeidende klasse, alle goederen voortbrengt, terwijl een kleine minderheid, de kapitalistische klasse, daarover beschikt en de verdeeling der goederen beheerscht.

4e. Dat het loonstelsel — de onderworpenheid van den werkman in de verkrijging van zijn levensonderhoud — de grondslag is van zijn politieke afhankelijkheid en geestelijke onmacht.

5e. Dat deze slechts mogelijk zijn, doordat alle middelen van voortbrenging en verdeeling der goederen aan de heerschende minderheid toebehooren, die als klasse in het bezit daarvan is gekomen.

6e. Dat de maatschappij een grondige verandering in

haar verhoudingen tegemoet gaat, die daarin bestaat, dat in plaats der verschillende klassen, één enkele gemeenschap tot stand komt, die in het bezit is der middelen van voortbrenging en verdeeling der goederen en ze aanwendt op planmatige, genootschappelijke wijze.

7e Dat het hedendaagsche proletariaat — uit de burgerlijke maatschappij op den voorgrond tredende — op den grondslag der bestaande maatschappij geen duurzame verbetering kan verwachten en dat het slechts het werk der proletariërs kan zijn, zichzelf daardoor de geheele maatschappij te bevrijden van het juk der heerschende klasse.

8e Dat de klassenstrijd, dien de arbeidersklasse heeft te voeren, allereerst is een economische, waaraan de strijd om politieke rechten ondergeschikt is.

9e Dat in dezen strijd de arbeiders zullen moeten strijden met alle hun ten dienste staande middelen.

10e Dat in dezen strijd de socialistten aller landen zich met elkander solidair moeten gevoelen.

TYP. C. SNOEK, WEN. WOERDEN

d 5806